

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ

Από τη Νυρεμβέργη και το Τόκιο στο Μόνιμο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) της Χάγης

ΚΕΙΜΕΝΟ : Ευγένιος Αρ. Γιαρένης, Ανακριτής του Στρατοδικείου Αθηνών

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις - Σκοπός της μελέτης

Η Διπλωματική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών της Ρώμης του 1998, η οποία συνήλθε με αντικείμενο τη δημιουργία ενός μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου, υιοθέτησε τελικά στις 17 Ιουλίου του 1998, ύστερα από επίπονες και εντατικές διαπραγματεύσεις που διήρκεσαν περίπου πέντε εβδομάδες (15 Ιουνίου - 18 Ιουλίου 1998), το Καταστατικό της Ρώμης για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (Rome Statute of the International Criminal Court), με το οποίο ιδρύθηκε ένα μόνιμο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (στο εξής ΔΠΔ) με έδρα τη Χάγη της Ολλανδίας, στη δικαιοδοσία του οποίου εμπίπτουν: α) το έγκλημα της γενοκτονίας, β) τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, γ) τα εγκλήματα πολέμου και δ) το έγκλημα της επίθεσης. Η ωρίμαση των κατάλληλων συνθηκών για την ίδρυση του επήλθε με την αποφασιστική συμβολή δύο

παραγόντων: πρώτον, το τέλος της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου και, δεύτερον, την εντυπωσιακή πρόοδο στον τομέα του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ), με κορύφωση τη σύσταση των δύο ad hoc Διεθνών Ποινικών Δικαστηρίων για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ) και τη Ρουάντα (ΔΠΔΡ).¹

Θα πρέπει βέβαια παρενθετικά να σημειώσουμε ότι η ιδέα για την ίδρυση ενός μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου δεν είναι καινούργια. Έχει μάλιστα βάσιμα υποστηριχθεί ότι αφενός ο θεσμός των Αμερικτυονίων, που πρωτοεμφανίζεται στην Αρχαϊκή Ελλάδα, αποτελούσε μία πρόδρομη μορφή διεθνούς οργάνωσης και αφετέρου ότι το κεντρικό όργανο του θεσμού, το Αμερικτυονικό Συμβούλιο, λειτουργούσε μέσα στα πλαίσια του πρωταρχικού σκοπού της Αμερικτυονίας (την προστασία και τη διοίκηση συγκεκριμένων ιερών) και ως Διεθνές Δικαστήριο. Σε περιπτώσεις καταδικαστικής αποφάσεως, εξασφαλιζόνταν οι προϋποθέσεις λήψεως μέτρων εξαναγκασμού ή ακόμη

¹ βλ. Ελένης Μιχαλοπούλου, “Ηνωμένα Έθνη-Ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου-Διάσκεψη Ρώμης”, *Υπεράσπιση*, 1998, σελ. 1337 κ.εξ.

και επιβολή κυρώσεων σε βάρος μεμονωμένων ατόμων ή πόλεων. Προβλεπόταν μάλιστα ακόμη και η διάθεση στρατιωτικών αγχημάτων από τα κράτη-μέλη της Αμφικτυονίας.²

Με την κύρωση του καταστατικού του από 60 χώρες, το ΔΠΔ άρχισε να λειτουργεί από 1^{ης} Ιουλίου του 2002. Το Καταστατικό του ΔΠΔ (στο εξής ΚατΔΠΔ), όπως διορθώθηκε στις 19-11-98 και στις 12-7-99, κυρώθηκε από τη χώρα μας στις 8 Απριλίου 2002 με το Ν.3003/02, ο οποίος δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α΄ 75/8-4-02, και έτσι η χώρα μας αποτελεί το εξηκοστό έβδομο συμβαλλόμενο κράτος, κατά τη σειρά επικύρωσης. Μέχρι το Δεκέμβριο του 2002 το ΚατΔΠΔ είχε υπογραφεί από 139 κράτη και έχει ήδη 87 επικυρώσεις ή προσχωρήσεις.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξεταστεί το περιεχόμενο των διατάξεων του ΚατΔΠΔ και, ειδικότερα, των σχετικών με την πρόβλεψη και επιβολή τιμωρίας στα πρόσωπα που ευθύνονται για τέλεση εγκλημάτων πολέμου, αφενός ενόψει της κεφαλαιώδους σημασίας που αναγνωρίζεται διεθνώς ότι έχει στο πεδίο αυτό η ανάγκη προστασίας της ανθρωπότητας από εγκλήματα τέτοιας βαρύτητας και αφετέρου ενόψει του ότι, μετά την επικύρωση, σύμφωνα με τα παραπάνω, του ΚατΔΠΔ από τη χώρα μας, οι προβλέψεις του αποτελούν εσωτερικό δίκαιο της Ελλάδας, που έχει μάλιστα αυξημένη τυπική ισχύ, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975/86/01 και, συνεπώς, όλοι οι πολίτες -ιδιαίτερα οι ένστολοι- οφείλουν να γνωρίζουν τα εγκλήματα που τυποποιούνται σε αυτό. Θα πρέπει ακόμη στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι ο σχετικά πρόσφατος κλάδος του Διεθνούς Δικαίου, το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (ΔΑΔ),

κωδικοποίησε τους διάσπαρτους νόμους και έθιμα του πολέμου (που βέβαια προϋπήρχαν και αποτελούσαν ένα, εθιμικής κυρίως προελεύσεως, «Δίκαιο του Πολέμου»), με βασική επιδίωξη αφενός την προστασία των ατόμων που δε λαμβάνουν - ή δε λαμβάνουν πλέον - μέρος σε μια ένοπλη σύγκρουση και αφετέρου τον περιορισμό των μεθόδων και μέσων που χρησιμοποιούνται κατά τη διεξαγωγή των ενόπλων συγκρούσεων. Η διάδοση του ΔΑΔ μέσα στις τάξεις των μονίμων στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας μας αποτελεί επίσης μία από τις επιδιώξεις της μελέτης αυτής.

Η κωδικοποίηση των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου για την προστασία των θυμάτων μιας ένοπλης σύγκρουσης

Έντονα συναισθήματα φιλευσπλαχνίας, οίκτου και ανθρωπισμού για τα θύματα των πολεμικών συγκρούσεων θα πρέπει να οδήγησαν τον Ελβετό επιχειρηματία Ερρίκο Ντυνάν³ να προτείνει, μέσα από τις σελίδες του βιβλίου του *Μια ανάμνηση από το Σολφερίνο (Un souvenir de Solferino)*, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1862, πρώτον την ίδρυση εθελοντικών επιτροπών παροχής βοήθειας στους τραυματίες πολέμου, που αργότερα ονομάστηκαν Σύλλογοι Ερυθρού Σταυρού και, δεύτερον, τη σύναψη, μεταξύ όσων κρατών θα έδειχναν ενδιαφέρον, μίας Διεθνούς Συμβάσεως για την προστασία και την παροχή βοήθειας στους τραυματίες και τους ασθενείς στο πεδίο της μάχης. Το γεγονός που οδήγησε το μεγάλο ανθρωπιστή στην ανάγκη διάδοσης των ανθρωπιστικών του ιδεών ήταν ίσως τυχαίο -κι όμως έμελλε να αλλάξει στο εξής τον τρόπο αντιμετώ-

² βλ. Κ. Σβολόπουλου, *Η οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας - Ιστορική Επισκόπηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1996.

³ Ο Ελβετός ανθρωπιστής Ερρίκος Ντυνάν (Jean-Henri Dunant 1828-1910) ήταν ο πρώτος που τιμήθηκε με βραβείο Νόμπελ Ειρήνης το 1901, μαζί με το Γάλλο οικονομολόγο και νομικό Φρειδερίκο Πασσύ (Frederic Passy 1822-1912), ο οποίος είχε συγγράψει πλήθος έργων, μεταξύ των οποίων τα περίφημα *Το πρόβλημα της Ειρήνης (La question de la paix, 1891)* και *Τα οικονομικά αίτια των πολέμων (Les causes économiques des guerres, 1905)*.

πισης των θυμάτων των ενόπλων συγκρούσεων. Το 1859, περνώντας τυχαία από το Σολφερίνο της Βόρειας Ιταλίας, ένιωσε οίκτο για τους χιλιάδες αβοήθητους τραυματίες που κείτονταν στο πεδίο της μάχης που είχε προηγηθεί και προσπάθησε να προσφέρει κάθε δυνατή βοήθεια.⁴

Μπορούμε να φανταστούμε την απόγνωση και τον οίκτο που θα ένιωσε προσπαθώντας απεγνωσμένα -και ίσως μάταια- να προσφέρει, οργανώνοντας πρόχειρα ένα μικρό εθελοντικό σώμα πρώτων βοηθειών, βοήθεια σε χιλιάδες αιμόφυρτους τραυματίες. Έτσι, επιστρέφοντας στη Γενεύη, μοιράστηκε την εμπειρία του με την έκδοση το 1862 της «ανάμνησής» του από το Σολφερίνο. Ο ανθρωπισμός και η καλόγνωμη διάθεση απέναντι σε εκείνους που πάσχουν από τα δεινά του πολέμου δε γνωρίζουν άλλωστε ούτε χρονικά ούτε τοπικά ούτε οποιαδήποτε άλλα σύνορα.

Το βιβλίο αυτό του Henri Dunant, προκαλώντας βαθιά συγκίνηση στην κοινή γνώμη, οδήγησε το 1863 στην ίδρυση της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού-Δ.Ε.Ε.Σ. (International Committee of the Red Cross -ICRC), με ιδρυτικά μέλη τους Henri Dunant, Guillaume-Henri Dufour, Gustave Moynier, Louis Appia και Thodore Maunoir. Ένα χρόνο αργότερα, η ελβετική κυβέρνηση, με την παρότρυνση των πέντε αυτών ιδρυτικών μελών της Επιτροπής, συγκάλεσε στη Γενεύη διπλωματική διάσκεψη, στην οποία έλαβαν μέρος 16 κράτη. Οι εργασίες της διάσκεψης αυτής οδήγησαν στην

υπογραφή της Σύμβασης της Γενεύης του 1864 «για τη βελτίωση της κατάστασης των τραυματιών του στρατού ξηράς στο πεδίο της μάχης», η οποία περιλάμβανε δέκα (10) μόλις άρθρα. Η Σύμβαση της Γενεύης του 1864 υπογράφηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη στις 22 Αυγούστου του παραπάνω έτους και είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ύστερα από λίγους μόλις μήνες, και συγκεκριμένα στις 17/1/1865, κυρώθηκε με νόμο από το Ελληνικό Κράτος.

Η Σύμβαση αυτή, για πρώτη φορά στην σύγχρονη ιστορία του ανθρώπου, κωδικοποίησε και ενδυνάμωσε, με τη μορφή πολυμερούς συνθήκης, παλαιότερους, αποσπασματικούς και διάσπαρτους κανόνες και έθιμα πολέμου για την προστασία των θυμάτων μιας ένοπλης σύρραξης και εκείνων που τους φροντίζουν. Είχαν βέβαια προηγηθεί η «Διακήρυξη των Παρισίων περί σεβασμού του Ναυτικού Δικαίου» -Paris Declaration Respecting Maritime Law- το 1856,⁵ η οποία ήταν μεν πολυμερής σύμβαση, περιλάμβανε δε κανόνες που αφορούσαν αποκλειστικά τις ναυτικές επιχειρήσεις (πάταξη πειρατείας, προστασία της ιδιωτικής περιουσίας του εχθρού που μεταφερόταν από ουδέτερο πλοίο κ.λπ), καθώς και ο Κώδικας Lieber που είχε τεθεί σε εφαρμογή στις Η.Π.Α. από τον Απρίλιο του 1863, ο οποίος όμως δεν έλαβε το κύρος μιας διεθνούς συνθήκης, αφού προοριζόταν αποκλειστικά για τους στρατιώτες της Ένωσης που έλαβαν μέρος στον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο.⁶

⁴ Η μάχη του Σολφερίνο έλαβε χώρα στις 24-6-1859 κοντά στη μικρή πόλη Καστιλιόνε, μεταξύ αυστριακών και γαλιτοϊταλικών στρατευμάτων. Θεωρείται μία από τις πιο αιματηρές που γνώρισε η Ευρώπη μετά τη μάχη του Βατερλώ, αφού μέσα σε 15 ώρες πέθαναν 40.000 περίπου μαχητές, πολλοί από τους οποίους εξαιτίας των τραυμάτων τους (σε ποσοστό 60% των τραυματισθέντων), αφού δεν τους παρασχέθηκε η δέουσα ιατρική φροντίδα. Βλ. Κ. Γώγου-Δ.Ζαφειρόπουλου-Α.Ντινόπουλου, *Εγχειρίδιο Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου*, ΥΠΕΘΑ/Δ/νση Στρ. Δικαιοσύνης, 1996 και Δ. Γάργα, *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων*, Αθήνα, 2000, σσ. 48-49.

⁵ Η Διακήρυξη των Παρισίων υπογράφηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη στις 16-4-1856 και τον ίδιο χρόνο, συγκεκριμένα στις 20-6-1856, κυρώθηκε με νόμο από το Ελληνικό Κράτος.

⁶ Ο Francis Lieber, καθηγητής πολιτικής επιστήμης και δικαίου στο πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης, με παρότρυνση του τότε Προέδρου των Η.Π.Α Αβραάμ Λίνκολν, συνέταξε το 1861 με τη μορφή κώδικα ένα σύνολο οδηγιών προς τους διοικητές του αμερικανικού στρατού, που δημοσιοποιήθηκε με τη μορφή «διαταγών» (orders) και τον τίτλο *Οδηγίες για τους Διοικητές των στρατευμάτων των Η.Π.Α στο πεδίο της μάχης*. Βλ. D. Fleck(ed), *The Handbook of Humanitarian Law in armed conflict*, Oxford University Press, 1995.

Από το χρονικό σημείο αυτό και πέρα, η διεθνής κοινότητα συνέχισε τις προσπάθειες για «εξανθρωπισμό» και «ορθολογισμό» του πολέμου (εάν μπορούν να χρησιμοποιηθούν βέβαια οι όροι αυτοί σε συνδυασμό με την έννοια του πολέμου που εξ ορισμού περιλαμβάνει την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής και τη βαρβαρότητα) μέσα απ' το συγκεκριασμό στρατιωτικής αναγκαιότητας από τη μια και ανθρωπισμού από την άλλη, με την κωδικοποίηση ενός Διεθνούς Δικαίου⁷ εφαρμοστέου στις ένοπλες συγκρούσεις, έχοντας βασική επιδίωξη αφενός την προστασία των ατόμων που δε λαμβάνουν -ή δεν λαμβάνουν πλέον- μέρος σε μια ένοπλη σύγκρουση και αφετέρου τον περιορισμό των μεθόδων και μέσων που χρησιμοποιούνται κατά τη διεξαγωγή των ενόπλων συγκρούσεων.

Ακολούθησαν, μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα, η Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης του 1868 (με την οποία απαγορεύτηκε η χρήση συγκεκριμένων εκρηκτικών όπλων κατά τη διάρκεια του πολέμου και καθιερώθηκε έτσι

συμβατικά η αρχή της απαγόρευσης χρήσης όπλων και μέσων που προκαλούν μη αναγκαίο πόνο) και η Διακήρυξη των Βρυξελλών του 1874 για τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου (το κείμενο όμως της οποίας δεν επικυρώθηκε τελικά και έτσι παρέμεινε «σχέδιο»), οι οποίες και συνέβαλαν σημαντικά στην τελική διαμόρφωση των κανόνων του Δικαίου των Ενόπλων Συγκρούσεων.⁸

Στη συνέχεια, συγκλήθηκαν δύο Διεθνείς Διασκέψεις εξαιρετικά σημαντικές για την κωδικοποίηση των κανόνων ενός διεθνώς αποδεκτού «Δικαίου του Πολέμου». Πρόκειται, βέβαια, για τις Διασκέψεις Ειρήνης της Χάγης του 1899 και 1907, οι οποίες με την υιοθέτηση τριών (3) Διακηρύξεων και τριών (3) Συμβάσεων (η πρώτη) και μίας (1) Διακηρύξεως και δεκατριών (13) Συμβάσεων (η δεύτερη) κωδικοποίησαν όλους τους διάσπαρτους μέχρι τότε εθιμικά αναγνωρισμένους κανόνες σχετικά με τους τρόπους και τα μέσα διεξαγωγής ενός πολέμου.⁹

⁷ Για τη διεθνή αυτή δικαιοπαραγωγική διαδικασία, η οποία υπήρξε συνεχής, ασχέτως των ουσιαστικών αποτελεσμάτων της, βλ. Κ. Χατζηκωνσταντίνου, *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Αθήνα 1999.

⁸ Η σύγκληση της Διάσκεψης της Αγίας Πετρούπολης πρότεινε ο Τσάρος Αλέξανδρος Β', μετά τη διαπίστωση ότι ένα βλήμα που κατασκεύασε η Ρωσία είχε την ιδιότητα να εκρήγνυται με την επαφή του σε σκληρή επιφάνεια, προκαλώντας ανεξέλεγκτη καταστροφή και περιττή απώλεια ανθρώπινου δυναμικού. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του βλήματος ήταν το μικρό του βάρος (ζύγιζε λιγότερο από 400 γραμμάρια), το οποίο διευκόλυνε τη συχνή χρήση του. Αποτέλεσμα της Διάσκεψης ήταν η υπογραφή στις 11-12-1868 της Διακήρυξης της Αγίας Πετρούπολης από αντιπροσώπους 17 χωρών. Η Διακήρυξη αυτή θεωρείται η πρώτη συμβατική έκφραση της εθιμικής αρχής της απαγόρευσης χρήσης μέσων που προκαλούν μη αναγκαίο πόνο κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης και συμπεριλήφθηκε λίγο αργότερα στους «Κανονισμούς της Χάγης».

⁹ Η Διάσκεψη Ειρήνης του 1899 συγκλήθηκε στη Χάγη, με πρωτοβουλία του Τσάρου Νικολάου Β' της Ρωσίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αλματώδης αύξηση των εξοπλισμών, που αποτελούσε κίνδυνο για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια. Στην πρόσκληση αυτή ανταποκρίθηκαν όλα τα Ευρωπαϊκά Κράτη, καθώς και η Κίνα, η Ιαπωνία, το Μεξικό, το Σιάμ και οι Η.Π.Α. Οι τρεις (3) Διακηρύξεις που υπογράφηκαν αφορούσαν η πρώτη κανόνες σχετικούς με τις αερομαχίες, η δεύτερη σε κανόνες σχετικούς με την απαγόρευση χρήσης δηλητηριών ή άλλων παρεμφερών μεθόδων που προκαλούν περιττό και άσκοπο πόνο και η τρίτη κανόνες απαγορευτικούς της χρήσης εκρηκτικών βλημάτων που είχαν την ιδιότητα να εκρήγνυται σε μικρά κομμάτια μέσα στο σώμα, προκαλώντας διαμελισμό των εσωτερικών οργάνων. Από τις τρεις (3) Συμβάσεις που υιοθετήθηκαν, η Σύμβαση II, γνωστή ως «Κανονισμοί της Χάγης», αποτύπωσε με τον καλύτερο τρόπο το μέχρι τότε εθιμικό Δίκαιο των χειροαίων ενόπλων συγκρούσεων και, παρά τις έκτοτε τροποποιήσεις και συμπληρώσεις της, η σύμβαση αυτή αποτελεί μέχρι σήμερα το κύριο σώμα των ρυθμίσεων του Δικαίου των Ενόπλων Συγκρούσεων. Η Διάσκεψη Ειρήνης της Χάγης του 1907 συγκλήθηκε με πρωτοβουλία του Αμερικανού Προέδρου Θεόδωρου Ρούσβελτ, την επίσημη πρόσκληση όμως απέστειλε και πάλι ο Τσάρος Νικόλαος Β', αμέσως μετά τη λήξη του Ρωσοϊαπωνικού Πολέμου το 1905. Στη διάσκεψη αυτή συμμετείχαν 44 κράτη, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων της Λατινικής Αμερικής. Το αποτέλεσμα της διάσκεψης ήταν η υπογραφή μίας (1) Διακηρύξεως -που αφορούσε στην αρχή της «υποχρέωσης διατησίας»- και δεκατριών (13) Συμβάσεων. Από τις συμβάσεις αυτές, η Σύμβαση IV, που συνοδεύτηκε από τους «Κανονισμούς και τα έθιμα του πολέμου στην ξηρά» ("Laws of Customs of War on Land"), υπήρξε η σημαντικότερη και επαναλάμβανε ουσιαστικά την ανάλογη Σύμβαση II της Χάγης του 1899.

Έπρεπε όμως να μεσολαβήσουν δύο παγκόσμιοι πόλεμοι με τις αγριότητες και τις τεράστιες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές που αυτοί συνεπάγονταν, για να καθιερωθεί τελικά μέσα από διεθνή συμβατικά κείμενα ο όρος «Ανθρωπιστικό Δίκαιο», με την υπογραφή των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης τον Αύγουστο του 1949, οι οποίες αποτελούν και τον κορμό του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου που εφαρμόζεται στις ένοπλες συγκρούσεις. Οι τέσσερες Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 κυρώθηκαν από την Ελλάδα με το Νόμο υπ' αριθμ. 3481 «Περί κυρώσεως των Συμβάσεων της Γενεύης της 12^{ης} Αυγούστου 1949», στις 30 Δεκεμβρίου 1955/5 Ιανουαρίου 1956, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 3, 1956.

Από τις Συμβάσεις αυτές, η πρώτη έχει αντικείμενο τη βελτίωση των συνθηκών για τους τραυματίες και τους ασθενείς που είναι μέλη των Ένοπλων Δυνάμεων στο πεδίο της μάχης· η δεύτερη την βελτίωση των συνθηκών για τους τραυματίες, ασθενείς και ναυαγούς που είναι μέλη των Ένοπλων Δυνάμεων στη θάλασσα, ενώ η τρίτη έχει αντικείμενο την μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου· τέλος, η τέταρτη σύμβαση της Γενεύης έχει αντικείμενο την προστασία των αμάχων πολιτών κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Αναλυτική εξέταση των σχετικών διεθνών κειμένων, που προηγήθηκαν, αλλά και ακολούθησαν τις συμβάσεις αυτές, εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσας

μελέτης, όμως μπορεί να παρατηρηθεί ότι οι τέσσερεις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 αποτέλεσαν ένα σύνολο κανόνων που φάνηκε να καλύπτει τις μέχρι τότε ανάγκες μιας ένοπλης σύγκρουσης. Με την εξέλιξη όμως των μέσων, αλλά και του τρόπου διεξαγωγής των ενόπλων συγκρούσεων, ανέκυψε η ανάγκη δημιουργίας ενός καινούργιου πλαισίου συμβατικών κανόνων,¹⁰ που οδήγησε, έπειτα από δύο δεκαετίες περίπου από την υπογραφή των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης, στη σύγκληση μιας νέας Διπλωματικής Διάσκεψης, επίσης στη Γενεύη. Η νέα αυτή Διάσκεψη της Γενεύης ολοκλήρωσε τις εργασίες της σε τέσσερες Συνόδους (από 20 Φεβρουαρίου του 1974 έως 10 Ιουνίου του 1977), με την υιοθέτηση δύο πρόσθετων στις Συμβάσεις του 1949 πρωτοκόλλων, με σκοπό αφενός την αναβάθμιση και συμπλήρωση των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 για την προστασία των θυμάτων μιας ένοπλης σύρραξης και των προσώπων που τους παρέχουν βοήθεια και αφετέρου την ανανέωση του καθεστώτος των Συμβάσεων της Χάγης του 1899 και 1907 για το ζήτημα του τρόπου και των μέσων διεξαγωγής μιας ένοπλης σύρραξης.¹¹

Αποτέλεσμα της νέας αυτής Διάσκεψης ήταν η υιοθέτηση δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων, συμπληρωματικών των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι περιλαμβάνει κανόνες που

¹⁰ Για τους λόγους που επέβαλαν την αναβάθμιση και συμπλήρωση των κανόνων που περιλαμβάνονταν στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949, σχετικά με την προστασία των θυμάτων μιας ένοπλης σύρραξης και εκείνων που προσφέρουν συνδρομή σ' αυτά, αλλά και την ανανέωση των κανόνων που περιείχονταν στις Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και 1907, σχετικά με τα μέσα διεξαγωγής της μάχης, βλ. Κ. Π. Οικονομίδη, *Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής*, Αθήνα-Κομοτηνή 1999, σσ. 326 κ.εξ.

¹¹ Με την υιοθέτηση των δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων το 1977, αμβλύθηκε και ουσιαστικά αναφέρεται μόνο για ιστορικούς λόγους, έχοντας απλά διδακτική αξία, η διάκριση μεταξύ «Δικαίου της Χάγης» (Hague Law) και «Δικαίου της Γενεύης» (Geneva Law). Σήμερα, γίνεται πλέον από τη θεωρία λόγος για «μεικτό δίκαιο» (mixed law), καθώς στο κείμενο των δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων του 1977 απουσιάζουν τα στεγανά μεταξύ ρυθμίσεων που αφορούν στον τρόπο και τα μέσα διεξαγωγής μιας ένοπλης σύρραξης, από τη μία, και στην προστασία των θυμάτων της σύρραξης, καθώς και των προσώπων που προσφέρουν ανθρωπιστική βοήθεια σε αυτά, από την άλλη. Βλ. σχετικά αντί άλλων και ενημερωτική έκδοση της I.C.R.C., *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο - Απαντήσεις στις ερωτήσεις σας*, σε μετάφραση Δ/σης Διεθνών Σχέσεων Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, Φεβρουάριος 2000.

καλύπτουν «διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις», ενώ το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II κανόνες που ρυθμίζουν με ανάλογο τρόπο ζητήματα «μη διεθνών ενόπλων συγκρούσεων». Έτσι, με την υπογραφή των δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων του 1977, συμπληρώθηκαν οι Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και διαμορφώθηκε ένα σημαντικό corpus αρχών και κανόνων, αυτό του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ) που εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις, όπως έχει παγιωθεί πλέον να ονομάζεται, που υπαγορεύουν τη συμπεριφορά των μερών κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης (αποτελώντας το λεγόμενο *jus in bello* -όρος που κατά βάση βέβαια αποδίδεται εννοιολογικά στο περιεχόμενο των «Κανονισμών της Χάγης»¹²), τόσο σε σχέση με τον περιορισμό των μέσων και μεθόδων μάχης όσο και σε σχέση με την προστασία των θυμάτων της σύρραξης, είτε μαχητών είτε αμάχων είτε αιχμαλώτων.

Το σημαντικότερο ίσως βήμα που έγινε με την υιοθέτηση των ρυθμίσεων αυτών από το σύνολο σχεδόν της διεθνούς κοινότητας είναι αφενός η ανάληψη από τα συμβαλλόμενα μέρη νομικής υποχρέωσης ποινικής καταστολής των παραβιάσεων του ΔΑΔ, υιοθετώντας σχετική εθνική ποινική νομοθεσία, καθώς και η εισαγωγή του κανόνα της παγκόσμιας δικαιοδοσίας, ώστε τα κράτη να μπορούν να δικάζουν ενώπιον των ποινικών τους δικαστηρίων τις παραβιάσεις των κανόνων του ΔΑΔ οπουδήποτε κι αν τελέστηκαν, αφετέρου η ενεργοποίηση ατομικής διεθνούς ποινικής ευθύνης, σε σχέση με την διάπραξη παραβιάσεων των κανόνων του ΔΑΔ. Επομένως, σε αντίθεση με το γενικό Διεθνές Δίκαιο, των κανόνων του οποίου υποκείμενο μπορούν να είναι μόνο κράτη, με την κωδικοποίηση των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου που

εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις, υποκείμενο των κανόνων του καθίσταται πλέον και το άτομο.¹³

Ο μηχανισμός έγερσης ατομικής ποινικής ευθύνης άλλωστε είχε τεθεί για πρώτη φορά σε εφαρμογή με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου από τα Στρατιωτικά Δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκνο, από τα οποία το πρώτο είχε δικαιοδοσία να δικάσει τους αξιωματούχους της ναζιστικής Γερμανίας, οι οποίοι υπείχαν ατομική ποινική ευθύνη για τις πράξεις τους κατά τη διάρκεια του πολέμου (εγκλήματα κατά της ειρήνης, εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας), ενώ το δεύτερο είχε παρόμοια δικαιοδοσία για τους Ιάπωνες που ενέχονταν σε αντίστοιχες πράξεις.

Σύντομη επισκόπηση της πορείας για την καθιέρωση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

• Ο διεθνής προβληματισμός για την αναγκαιότητα ίδρυσης ενός μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

Η ιδέα ίδρυσης ενός διεθνούς ποινικού δικαστηρίου στο σύγχρονο κόσμο γεννήθηκε με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν με τη Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών του 1919, η οποία τερατίωσε τον Πόλεμο μεταξύ των Συμμάχων και της ηττημένης Γερμανίας, προβλέφθηκε και ποινική ευθύνη των πρωταίων του Πολέμου για παραβίαση των νόμων και των εθίμων του πολέμου και, μάλιστα, τόσο του ίδιου του Γερμανού Αυτοκράτορα Γουλιέλμου II όσο και των ανώτερων αξιωματούχων του γερμανικού Έθνους. Οι σχετικές διατάξεις της Συνθήκης αυτής όμως δεν κατέστη δυνατό να εφαρμοσθούν με ικα-

¹² Για τους σχετικούς ορισμούς και το εννοιολογικό τους περιεχόμενο, βλ. P. Verri, *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, ICRC, Geneva 1992.

¹³ Βλ. F. Kalshoven, “ State responsibility for warlike acts of the armed forces ”, *International and Comparative Law Quarterly* 40, (1991), σσ. 827-858.

νοποιητικό τρόπο και τον επόμενο χρόνο, δηλ. το 1920, στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ). Η Συμβουλευτική Επιτροπή Νομικών (Advisory Committee of Jurists), με τη σύνταξη του σχεδίου για το Καταστατικό του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης, πρότεινε για πρώτη φορά την ίδρυση ενός διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Το σχέδιο, όμως, κρίθηκε τότε πρόωρο και απορρίφθηκε από το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών.

Οι προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση συνεχίστηκαν από την Ένωση Διεθνούς Δικαίου (International Law Association) κατά τα έτη 1922-1926 και κατέληξαν στην αποδοχή ενός σχεδίου καταστατικού για το διεθνές ποινικό δικαστήριο το 1928. Σημαντικότερη όμως πρωτοβουλία αναλήφθηκε από το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών με τη σύγκληση Διάσκεψης, το Νοέμβριο του 1937, η οποία υιοθέτησε δύο Συμβάσεις που αφορούσαν η μεν πρώτη στην πρόληψη και τιμωρία των πράξεων της διεθνούς τρομοκρατίας, η δε δεύτερη στην ίδρυση διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για την εκδίκαση των εγκλημάτων τρομοκρατίας και την επιβολή ποινών. Δυστυχώς, οι παραπάνω συμβάσεις δεν κατέστη δυνατό να τεθούν σε ισχύ, ενόψει και της εκρήξεως του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, συστάθηκαν τα δύο Διεθνή Στρατιωτικά Δικαστήρια, της Νυρεμβέργης και του Τόκιο. Τα δύο αυτά δικαστήρια λέγεται βέβαια ότι αποτέλεσαν έκφραση της λεγόμενης «δικαιοσύνης των νικητών», καθόσον επιβλήθηκαν από τις νικήτριες συμμαχικές δυνάμεις στη Γερμανία και την Ιαπωνία, χωρίς κάποια διεθνή συνθήκη να προβλέπει τα σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία τους. Η συμβολή τους όμως στην εξέλιξη του διεθνούς ποινικού δικαίου υπήρξε πολύ μεγάλη, αφού έδωσαν το έναυσμα για μια σειρά προσπαθειών στο πλαίσιο του νεοσύστατου τότε Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

• Οι προσπάθειες στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Η Γενική Συνέλευση των Η.Ε στις 21 Νοεμβρίου του 1947, δημιουργώντας την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (International Law Commission) ως επικουρικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, της ανέθεσε τη διατύπωση των Αρχών της Νυρεμβέργης. Στις 9 Νοεμβρίου του επόμενου έτους, δηλαδή το 1948, υιοθέτησε και τη Σύμβαση για τη Γενοκτονία, στην οποία προβλεπόταν η δυνατότητα ίδρυσης διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για τη δίωξη και την καταστολή των σχετικών εγκλημάτων γενοκτονίας. Παράλληλα, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (στο εξής ΕΔΔ), η οποία είχε ήδη το 1950 υιοθετήσει έκθεση σχετική με τη διαμόρφωση των αρχών της Νυρεμβέργης, άρχισε στη βάση αυτή να επεξεργάζεται και το Σχέδιο Κώδικα Προσβολών εναντίον της Διεθνούς Ειρήνης και Ασφάλειας, το οποίο υιοθετήθηκε το 1954. Η ΕΔΔ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σύσταση ενός διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για τη δίωξη και την καταστολή των σχετικών εγκλημάτων γενοκτονίας καθίστατο όχι απλώς δυνατή, αλλά και αναγκαία και έτσι η Γενική Συνέλευση προχώρησε το 1950 στο διορισμό 17μελούς Επιτροπής από Κράτη-Μέλη, η οποία είχε αντικείμενο την προετοιμασία ενός ή περισσοτέρων σχεδίων καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου και την υποβολή σχετικών προτάσεων. Η 17μελής αυτή Επιτροπή κατέληξε το 1951 στη διαμόρφωση ενός τέτοιου σχεδίου καταστατικού, το οποίο στη συνέχεια αναθεωρήθηκε το 1953. Οι διαδικασίες αυτές, ωστόσο, «πάγωσαν» κατά τις επόμενες δεκαετίες, λόγω του ψυχροπολεμικού κλίματος που επικράτησε.

Το ζήτημα της ίδρυσης μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου ήλθε και πάλι στο προσκήνιο το 1989, όταν η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ανέθεσε εκ νέου -ύστερα από αίτημα του

Τρινιδάντ & Τομπάγκο- στην ΕΔΔ να μελετήσει τη δυνατότητα σύστασης ενός μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Η ΕΔΔ συνέστησε μια ομάδα εργασίας, η οποία μελέτησε όλα τα σχετικά ζητήματα, ενώ το 1992 η Γενική Συνέλευση, αφού έλαβε υπ' όψιν της την έκθεση της ομάδας εργασίας, ζήτησε από την ΕΔΔ να εκπονήσει ένα σχέδιο καταστατικού για το διεθνές ποινικό δικαστήριο, το οποίο υιοθετήθηκε το 1994 (International Law Commission's Draft Statute) και αναθεωρήθηκε στη συνέχεια από μια άλλη ad hoc Επιτροπή, που συστάθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Η.Ε. Εν τω μεταξύ, είχαν ιδρυθεί και τα δύο ad hoc Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ) και τη Ρουάντα (ΔΠΔΡ), τα οποία έδωσαν νέα πνοή στις σχετικές προσπάθειες.

Τα ad hoc διεθνή ποινικά δικαστήρια για την πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα ήταν τα πρώτα διεθνή ποινικά δικαστήρια που συστάθηκαν μετά τη Νυρεμβέργη και το Τόκιο και, σε αντίθεση με τα τελευταία (τα οποία επιβλήθηκαν από τους νικητές), υπήρξαν η απάντηση της οργανωμένης διεθνούς κοινότητας στα σοβαρότατα εγκλήματα της γενοκτονίας, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα πολέμου που έλαβαν χώρα στην πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα. Εντούτοις, και τα δικαστήρια αυτά, αν και συστάθηκαν στο πλαίσιο του κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (Διατήρηση της Διεθνούς Ειρήνης και Ασφάλειας) με αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, επικρίθηκαν από μέρος της θεωρίας με το σκεπτικό ότι είχαν επιλεκτικό χαρακτήρα, καθώς και ότι υπονόμουν τις προσπάθειες για τη δημιουργία μόνιμης διεθνούς ποινικής δικαιοδοσίας. Σε κάθε περίπτωση όμως τα δικαστήρια αυτά

κρίνεται ότι συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στις προσπάθειες για τη δημιουργία ενός διεθνούς ποινικού δικαστηρίου με μόνιμο χαρακτήρα, τόσο με τη θεωρητική πλαισίωσή τους όσο και με τη σημαντική για την προώθηση του διεθνούς ποινικού δικαίου νομολογία τους.

Τέλος, φτάνουμε στο 1995, οπότε η Γενική Συνέλευση των Η.Ε δημιούργησε μια Προπαρασκευαστική Επιτροπή (Preparatory Commission) με πρόεδρο τον Καναδό Philippe Kirsch, η οποία είχε αντικείμενο τη μελέτη του Σχεδίου του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου της ΕΔΔ, με προοπτική να εκπονηθεί ένα κοινώς αποδεκτό κείμενο διεθνούς σύμβασης για τη σύσταση ενός μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Η Προπαρασκευαστική Επιτροπή συνήλθε σε έξι συνόδους κατά τα έτη 1996-1998 και προετοίμασε ένα σχέδιο καταστατικού, το οποίο υπεβλήθη προς διαπραγμάτευση στη Διπλωματική Διάσκεψη της Ρώμης, το καλοκαίρι του 1998. Εν τω μεταξύ, η ΕΔΔ υιοθέτησε το 1996 και το Σχέδιο Κώδικα Εγκλημάτων εναντίον της Διεθνούς Ειρήνης και Ασφάλειας, καρπό μακροχρόνιας επεξεργασίας.

Η Διάσκεψη της Ρώμης για την ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ)

Η Διάσκεψη της Ρώμης του 1998 είχε αναλάβει ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα και αυτό οφειλόταν κυρίως σε δύο παράγοντες: πρώτον, στη μεγάλη έκταση της προς διαπραγμάτευση ύλης και, δεύτερον, στις δύσκολα συμβιβάσιμες, πολλές φορές μάλιστα διαμετρικά αντίθετες, θέσεις των διαφόρων αντιπροσωπειών¹⁴ στα περισσότερα θέματα.

Τα ζητήματα που προκάλεσαν τις εντονότερες διενέξεις στη Διάσκεψη ήταν, κυρίως,

¹⁴ Στη Διπλωματική Διάσκεψη της Ρώμης έλαβαν μέρος τόσο εθνικές αντιπροσωπείες από 160 Κράτη όσο και αντιπροσωπείες πολυάριθμων διακυβερνητικών και μη κυβερνητικών διεθνών οργανισμών.

ανά που σχετίζονται με τη δικαιοδοσία *ratione materiae* του ΔΠΔ (ποια δηλαδή εγκλήματα θα έπρεπε να διώκονται και να τιμωρούνται από το Δικαστήριο και, κυρίως, το ειδικότερο περιεχόμενό τους), το θέμα της ενεργοποίησης της δικαιοδοσίας του ΔΠΔ (ποιος θα ήταν ο ρόλος του Εισαγγελέα, των Κρατών και του Συμβουλίου Ασφαλείας, όσον αφορά στη θέση σε λειτουργία του δικαιοδοτικού μηχανισμού του ΔΠΔ -trigger mechanism-, καθώς και τα ζητήματα του παραδεκτού της δίωξης -admissibility), όπως και άλλα θέματα, μεταξύ των οποίων η σχέση του ΔΠΔ με τα εθνικά δικαστήρια,¹⁵ ο ρόλος γενικά του Συμβουλίου Ασφαλείας σε σχέση με το ΚατΔΠΔ και η χρηματοδότηση του ΔΠΔ. Τελικά, το κείμενο του ΚατΔΠΔ,¹⁶ το οποίο αποτελεί και τη Σύμβαση ίδρυσης του Δικαστηρίου, υιοθετήθηκε στις 17 Ιουλίου του 1998 με 120 ψήφους υπέρ, 7 κατά (ΗΠΑ, Ινδία, Κίνα, Ισραήλ, Τουρκία, Φιλιππίνες, Σρι Λάνκα) και 21 αποχές (κυρίως από τα αραβικά κράτη).

Στο σημείο αυτό απαραίτητη κρίνεται μια αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά της δικαιοδοσίας του ΔΠΔ:

- Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου είναι μόνιμη, σε αντίθεση με όλες τις προγενέστερες εκδηλώσεις της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης, όπως τα Διεθνή Στρατιωτικά δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκιο και τα *ad hoc* Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια για την πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα.

Στην παράγραφο 9 του Προοιμίου και στο άρθρο 1 του ΚατΔΠΔ αναφέρεται ότι το ΔΠΔ είναι ανεξάρτητος και μόνιμος θεσμός. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι το ΔΠΔ δεν εντάσσεται οργανικά στα Ηνωμένα Έθνη και, συνεπώς, έχει δική του αυτοτελή διεθνή νομική προσωπικότητα (άρθρο 3 ΚατΔΠΔ). Η σχέση του ΔΠΔ προς τα Ηνωμένα Έθνη πρόκειται να καθορισθεί, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 του ΚατΔΠΔ, με ειδική συμφωνία την οποία θα υπογράψει ο Πρόεδρος του ΔΠΔ με τον Οργανισμό, κατόπιν συναίνεσης της Συνέλευσης των Κρατών-Μελών στο ΚατΔΠΔ. Έτσι, το ΔΠΔ λαμβάνει τη δική του θέση στο χώρο των μόνιμων διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων και είναι το μόνο αρμόδιο να επιλαμβάνεται των υποθέσεων που εμπíπτουν στη δικαιοδοσία του -υπό την επιφύλαξη βέβαια της αρχής της συμπληρωματικότητας

- Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου είναι συμπληρωματική αυτής των εθνικών δικαστηρίων. Η αρχή της συμπληρωματικότητας (*complementarity principle*) της δικαιοδοσίας του μόνιμου ΔΠΔ σε σχέση με αυτήν των εθνικών δικαστηρίων προβλέπεται από την παράγραφο 10 του Προοιμίου και το άρθρο 1 του ΚατΔΠΔ. Η δικαιοδοσία του ΔΠΔ, δηλαδή, θα τίθεται σε κίνηση μόνο αν τα εθνικά δικαστήρια είναι ανίκανα ή απρόθυμα να ασκήσουν τη δική τους ποινική δικαιοδοσία σε σχέση με τη δίωξη και την

¹⁵ Για το ζήτημα αυτό, βλ. σχετική εισήγηση στο Ειδικό Σεμινάριο της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Λουβαίν, με αφορμή την έναρξη λειτουργίας του ΔΠΔ, του Ι. Φαρσεδάκη, " Η σχέση του ΔΠΔ με τα εθνικά δικαστήρια ", *Ποινική Δικαιοσύνη 2002*, σσ. 777 κ.εξ.

¹⁶ Το ΚατΔΠΔ αποτελείται από το προοίμιο και 13 τμήματα και περιλαμβάνει συνολικά 128 άρθρα. Το πρώτο τμήμα αναφέρεται στη σύσταση του ΔΠΔ, ενώ το δεύτερο, που είναι και ο πυρήνας του όλου ΚατΔΠΔ, προβλέπει τα θέματα της δικαιοδοσίας του ΔΠΔ, του παραδεκτού και του εφαρμοστέου δικαίου. Το τρίτο περιλαμβάνει τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου, ενώ το τέταρτο ρυθμίζει τη σύνθεση και τη διοίκηση του ΔΠΔ. Το πέμπτο τμήμα αναφέρεται στις διαδικασίες της προανάκρισης και της δίωξης και το έκτο στη διαδικασία της δίκης ενώπιον του ΔΠΔ. Το έβδομο τμήμα προβλέπει τις επιβαλλόμενες από το ΔΠΔ ποινές και το όγδοο τα ένδικα μέσα της έφεσης και της αναθεώρησης κατά των αποφάσεων του ΔΠΔ. Το ένατο τμήμα περιλαμβάνει ρυθμίσεις σχετικά με τη διεθνή συνεργασία και τη δικαστική αρωγή και το δέκατο αναφέρεται στην εκτέλεση των αποφάσεων του ΔΠΔ. Το ενδέκατο ρυθμίζει το θεσμό της συνέλευσης των κρατών-μελών στο ΚατΔΠΔ και το δωδέκατο τον τρόπο χρηματοδότησης του ΔΠΔ. Στο δέκατο τρίτο μέρος, τέλος, περιέχονται οι τελικές διατάξεις που ρυθμίζουν και τα θέματα της τροποποίησης και της αναθεώρησης του ΚατΔΠΔ.

τιμωρία των εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στο άρθρο 5 του ΚατΔΠΔ, σύμφωνα με τους ορισμούς των άρθρων 17-19 του ΚατΔΠΔ. Σε αντίθεση με τη ρύθμιση αυτή, η οποία δίνει το προβάδισμα στα εσωτερικά δικαιοδοτικά όργανα, βρίσκονται οι προβλέψεις των καταστατικών τόσο του ΔΠΔΓ όσο και του ΔΠΔΡ, στα οποία θεσπίζεται συντρέχουσα δικαιοδοσία (concurrent jurisdiction) των δικαστηρίων αυτών και των εθνικών ποινικών δικαιοδοσιών, με υπεροχή (primacy) ωστόσο των διεθνών ποινικών δικαστηρίων.¹⁷

• Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου είναι περιορισμένη, αφού σύμφωνα με το άρθρο 5, παρ. 1 του ΚατΔΠΔ στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου υπάγονται τα πιο σοβαρά εγκλήματα που ενδιαφέρουν τη διεθνή κοινότητα, δηλαδή:

- το έγκλημα της γενοκτονίας.
- τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.
- τα εγκλήματα πολέμου.
- το έγκλημα της επίθεσης.

Τα εγκλήματα αυτά αποτελούν, όπως συνήθως λέγεται, το σκληρό πυρήνα των διεθνών εγκλημάτων (core crimes) και η περιλήψή τους στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ ήταν σε κάθε περίπτωση ευκαία και επιβεβλημένη, ανεξάρτητα από το ειδικότερο περιεχόμενο το οποίο τελικά προσέλαβαν κατά τις εργασίες της Διπλωματικής Διάσκεψης της Ρώμης. Ωστόσο είχε προταθεί η περιλήψη

και άλλων εγκλημάτων, όπως η διεθνής διακίνηση ναρκωτικών, τα πυρηνικά όπλα, η τρομοκρατία ή άλλα εγκλήματα που καθορίζονται από διεθνείς συμβάσεις (τα λεγόμενα treaty crimes), τα οποία τελικά δεν κατέστη δυνατό να ενσωματωθούν στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ, εξαιτίας και των σοβαρών διαφωνιών που παρουσιάστηκαν κατά τις διαπραγματεύσεις.

Έτσι, το ΔΠΔ δεν έχει δικαιοδοσία για άλλα εγκλήματα πέρα από αυτά που με αυστηρό τρόπο καθορίζονται στο άρθρο 5 του ΚατΔΠΔ. Το ίδιο βέβαια το ΚατΔΠΔ προβλέπει διαδικασίες τροποποίησης και αναθεώρησής του, έτσι ώστε να υπάρξει η δυνατότητα, σε μία επόμενη φάση ενδεχόμενης αναθεώρησής του, να υπάρξει επέκταση της δικαιοδοσίας του και σε άλλα εγκλήματα.

• Στη Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου υπάγονται άτομα και όχι κράτη. Πρόκειται, δηλαδή, για τη θεμελιώδη αρχή της ατομικής ποινικής ευθύνης (individual criminal responsibility), η οποία αναγνωρίστηκε και συστηματοποιήθηκε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την ίδρυση των δύο Διεθνών Στρατιωτικών Δικαστηρίων της Νυρεμβέργης και του Τόκιο, σύμφωνα με την οποία διώκονται και τιμωρούνται για τη διάπραξη των εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ μόνο φυσικά πρόσωπα και, συνεπώς, όχι κράτη.¹⁸

¹⁷ Έχουν βέβαια διατυπωθεί αντιρρήσεις επί της αρχής της συμπληρωματικότητας, με το σκεπτικό ότι η συμπληρωματικότητα της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου μπορεί να οδηγήσει σε επανάπαυση των εθνικών δικαστηρίων, ο ρόλος των οποίων ωστόσο, όσον αφορά στη δίωξη και στην τιμώρηση των εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ, οφείλει να παραμένει πρωταρχικός, όπως αναφέρεται και στην παράγραφο 6 του Προοιμίου. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η συμπληρωματικότητα αυτή έρχεται να αμβλύνει τις δυσχέρειες που παρατηρούνται από τη θέσπιση της αρχής της οικονομικής δικαιοσύνης στην πλειοψηφία των σχετικών διεθνών συμβάσεων, που προβλέπουν ποινική καταστολή των αξιόποινων πράξεων -που περιλαμβάνονται και στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ- από τα εσωτερικά δικαστήρια οποιουδήποτε κράτους, παρωθώντας τα κράτη να είναι πιο συνεπή και πιο προσεκτικά κατά την εφαρμογή των σχετικών διεθνών δεσμεύσεων, με την «απειλή» ότι, αν δεν συμπεριφερθούν κατά τέτοιο τρόπο, η διεθνής ποινική δικαιοδοσία θα αναλάβει πρωτοβουλία.

¹⁸ Σε αντίθεση με την κλασική αρχή του διεθνούς δικαίου, κατά την οποία υποκειμένα του είναι μόνο κράτη -αρχή της οποίας το πεδίο συρρικνώνεται όλο και περισσότερο στο χώρο του διεθνούς ποινικού δικαίου, όπως εξάλλου και στο χώρο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων-, υποκειμένα του ΔΠΔ είναι μεμονωμένα άτομα και, μάλιστα, ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη τους ιδιότητα ως αρχηγοί κράτους ή κυβερνητικοί αξιωματούχοι.

Τα επιμέρους εγκλήματα που τυποποιούνται στο καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

• Το έγκλημα της γενοκτονίας (Genocide)

Το έγκλημα της γενοκτονίας αποτελεί το κατεξοχήν έγκλημα κατά της ανθρωπότητας και έχει επανειλημμένα διαπραχθεί κατά τη διάρκεια κυρίως του 20ού αιώνα. Η ανάγκη για την ποινική καταστολή των πράξεων γενοκτονίας είχε γίνει αντιληπτή ήδη από την εποχή του Χάρτη της Νυρεμβέργης, οι αρχές του οποίου επιβεβαιώθηκαν και από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, που υιοθέτησε το 1948 τη Σύμβαση για την Πρόληψη και την Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας. Το έγκλημα της Γενοκτονίας περιλαμβάνεται, εξάλλου, και στο Σχέδιο Κώδικα Εγκλημάτων εναντίον της Ειρήνης και της Ασφάλειας της Ανθρωπότητας, το οποίο υιοθέτησε η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου το 1996. Περαιτέρω, βρίσκεται και στα καταστατικά των ad hoc διεθνών ποινικών δικαστηρίων για την πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα. Συνεπώς, η περιλήψη του εγκλήματος της γενοκτονίας στον κατάλογο των εγκλημάτων που περιέχονται στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ στο άρθρο 5 του ΚατΔΠΔ δε συνάντησε δυσκολίες, δεδομένου ότι ως προς αυτό το σημείο υπήρξε παγκόσμια ομοφωνία.

Το άρθρο 6 του ΚατΔΠΔ, υιοθετώντας αυτολεξεί την αντίστοιχη διάταξη της Σύμβασης για τη Γενοκτονία του 1948, ορίζει ως γενοκτονία οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις που διαπράττονται με πρόθεση την ολική ή μερική καταστροφή μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας ως τέτοιας:

- Φόνος μελών της ομάδας.
- Πρόκληση σοβαρής βλάβης της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητας των μελών της ομάδας.
- Εκ προθέσεως υποβολή των μελών της ομάδας σε συνθήκες διαβίωσης, οι

οποίες δύνανται να επιφέρουν την ολική ή μερική φυσική εξόντωση της ομάδας.

- Επιβολή μέτρων για την παρεμπόδιση των γεννήσεων στο πλαίσιο της ομάδας.
- Αναγκαστική μεταφορά παιδιών από τη μία σε άλλη ομάδα.

Ο ανωτέρω ορισμός του εγκλήματος της γενοκτονίας περιλαμβάνει δύο στοιχεία, το υποκειμενικό, δηλαδή την πρόθεση καταστροφής μιας ομάδας (mens rea), και το αντικειμενικό, δηλαδή τις επιμέρους εγκληματογόνες συμπεριφορές (actus reus), οι οποίες απαριθμούνται στα στοιχεία α-ε.

Όσον αφορά στο πρώτο στοιχείο, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι γενοκτονία δε στοιχειοθετείται, αν η πρόθεση καταστροφής δεν απευθύνεται εναντίον της ομάδας. Έτσι, δεν αρκεί η διάπραξη των επιμέρους εγκληματικών πράξεων (στοιχεία α - ε) εναντίον ενός ή και περισσότερων ατόμων που τυχαίνει να ανήκουν στην ίδια ομάδα, αν δε συνάγεται σαφής πρόθεση να καταστραφεί η ίδια η ομάδα εν όλω ή εν μέρει. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, και ανεξάρτητα από τα συγκεκριμένα πρόσωπα που πλήττονται, η καταστροφή της ομάδας πρέπει να εμφανίζεται ως ο τελικός στόχος των ανωτέρω εγκληματικών πράξεων. Εξάλλου, η πρόθεση αυτή πρέπει να κατευθύνεται εναντίον της ομάδας ως τέτοιας ("as such"), ως ξεχωριστής και διακεκριμένης ολότητας, και, συνεπώς, δεν αρκεί η πρόθεση καταστροφής εναντίον ενός ή και ορισμένων μελών της ομάδας, έστω και λόγω της ιδιότητάς τους αυτής. Σύμφωνα, περαιτέρω, με το άρθρο 6 του ΚατΔΠΔ δεν απαιτείται πρόθεση πλήρους καταστροφής της ομάδας που πλήττεται, αλλά αρκεί και μερική καταστροφή της, η οποία ωστόσο λογικά πρέπει να εκτείνεται σε ένα υπολογίσιμο τμήμα της ομάδας, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το έγκλημα. Αντικείμενο της πρόθεσης καταστροφής είναι μόνο εθνικές, εθνοτικές, φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες. Δεν περιλαμβάνονται, συνεπώς, στην ανωτέρω έννοια της γενοκτονίας οι περιπτώσεις της λεγόμενης πολιτικής, κοινωνικής, πολιτιστι-

κής ή -ακόμα πιο προωθημένα- της περιβαλλοντικής γενοκτονίας. Αυτό, φρονούμε, είναι εύλογο, για να μην επεκτείνονται οι βαρύτερες συνέπειες του χαρακτηρισμού μιας πράξης ως γενοκτονίας σε αμφισβητούμενες ή οριακές περιπτώσεις. Εξάλλου, ο ορισμός της γενοκτονίας, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 6 του ΚατΔΠΔ, αν και *prima facie* περιοριστικός, επιτρέπει την κάλυψη ενός μεγάλου αριθμού εγκληματικών πράξεων από την έννοια της γενοκτονίας. Όσον αφορά, ειδικότερα, στο δεύτερο στοιχείο της έννοιας του εγκλήματος της γενοκτονίας, οι πράξεις που συνιστούν γενοκτονία αναφέρονται είτε στη φυσική είτε στη βιολογική καταστροφή της ομάδας και όχι στην καταστροφή της εθνικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής κ.λπ. ταυτότητας της ομάδας, αν δεν γίνεται με τρόπους που κατατείνουν στη φυσική ή βιολογική εξόντωση της ομάδας. Απαιτείται, συνεπώς, να πλήττεται η φυσική υπόσταση της ομάδας. Έτσι, οι πράξεις που αναφέρονται στα στοιχεία α - γ αποτελούν φυσική καταστροφή της ομάδας, με την έννοια ότι πλήττουν τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα των μελών της, ενώ οι πράξεις των στοιχείων δ και ε αποσκοπούν στη βιολογική καταστροφή της ομάδας, με την παρεμπόδιση των γεννήσεων ή την προσβολή της βιωσιμότητάς της με τη μεταφορά παιδιών που ανήκουν σε αυτήν σε άλλη ομάδα.

• Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (Crimes against humanity)

Όπως έχει κρίνει το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώτη Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ) στην υπόθεση Erdemovic, “τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας είναι σοβαρές πράξεις βίας, οι οποίες βλάπτουν ανθρώπινες υπάρξεις με την προσβολή των πιο σημαντικών αγαθών τους: της ζωής τους, της ελευθερίας τους, της σωματικής τους ακεραιότητας, της υγείας τους και της αξιοπρέπειάς τους. Αποτελούν απάνθρωπες πράξεις, οι οποίες με την έκταση και τη βαρύτητά τους ξεπερνούν τα όρια της ανοχής της διεθνούς κοινότητας, η οποία

πρέπει να επιδιώκει την καταστολή τους. Αλλά τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας υπερβαίνουν το άτομο, διότι όταν αυτό πλήττεται, η ανθρωπότητα στο σύνολό της πλήττεται και αμύνεται. Η έννοια, λοιπόν, της ανθρωπότητας ως θύματος είναι αυτή που χαρακτηρίζει στην ουσία τους τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας”.

Το άρθρο 7 του ΚατΔΠΔ βασίστηκε μεν στις αρχές του Χάρτη της Νυρεμβέργης, διαμορφώθηκε δε, αφού λήφθηκαν υπόψη και οι εξελίξεις του διεθνούς δικαίου στα ζητήματα αυτά, που μεσολάβησαν από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ως τα *ad hoc* Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια για την πρώτη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα, και αποτελεί σήμερα την πρώτη πολυμερή διεθνή συμβατική διάταξη, η οποία καθορίζει με αρκετά λεπτομερειακό τρόπο όλες τις πράξεις που συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, συστηματοποιώντας και επεκτείνοντας έτσι το προϋπάρχον δίκαιο σε αυτόν τον τομέα. Ρύθμιση άλλωστε για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας έχει περιληφθεί και στο Σχέδιο Κώδικα Εγκλημάτων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ) του 1996, ενώ βρίσκεται και στα καταστατικά των *ad hoc* Διεθνών Ποινικών Δικαστηρίων για την πρώτη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα. Στο άρθρο 7 του ΚατΔΠΔ, λοιπόν, περιλαμβάνεται μια γενική ρύθμιση, η οποία εφαρμόζεται σε όλες τις επιμέρους εγκληματικές πράξεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1, ενώ οι παράγραφοι 2 και 3 εξειδικεύουν το νόημα των επιμέρους όρων της παραγράφου 1.

Δε συνιστούν όλες οι πράξεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 7 του ΚατΔΠΔ εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, αλλά μόνο αυτές που διαπράττονται ως μέρος μιας ευρείας και συστηματικής επίθεσης, η οποία κατευθύνεται εναντίον οποιουδήποτε αστικού πληθυσμού, με γνώση της επίθεσης. Η ρύθμιση αυτή εγείρει κάποια ερμηνευτικά ζητήματα, τα οποία θα επιχειρήσουμε με συντομία να προσεγγίσουμε.

Πρώτον, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας δεν απαιτείται να συνδέονται με ένοπλη σύγκρουση, είτε εσωτερική είτε διεθνή (no nexus to armed conflict). Αυτό είναι εύλογο, αν σκεφθούμε ότι τα εγκλήματα αυτά δεν τελούνται μόνο σε συνθήκες ένοπλης σύγκρουσης, αλλά και εν καιρώ ειρήνης ή απλώς εσωτερικής αναταραχής, πολλές φορές μάλιστα από τις ίδιες τις κυβερνήσεις εναντίον των πολιτών τους. Έτσι, επεκτείνεται ο κατασταλτικός ρόλος του ΔΠΔ και σε τέτοιες περιπτώσεις, που είναι και οι πιο συχνές και θα ήταν απαράδεκτο να μένουν ατιμώρητες.

Δεύτερον, οι τιμωρητές πράξεις του άρθρου 7 του ΚατΔΠΔ δεν απαιτούν για τη στοιχειοθέτησή τους «πρόθεση διάκρισης» (discriminatory motive) εις βάρος των θυμάτων, εκτός βέβαια από το έγκλημα των διωγμών (persecutions), στο περιεχόμενο του οποίου είναι έμφυτη μια τέτοια πρόθεση. Σκοπός της ρύθμισης αυτής, η οποία αποδίδει τις γενικά αποδεκτές στη θεωρία αντιλήψεις, ήταν να μην περιορισθεί δραστικά το πεδίο εφαρμογής της διάταξης αυτής με την απαίτηση μιας τέτοιας πρόθεσης διακρίσεως για εθνικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς ή άλλους λόγους.

Πολλά ζητήματα προκάλεσε ο καθορισμός της έννοιας της «ευρείας ή συστηματικής επίθεσης εναντίον οποιουδήποτε αστικού πληθυσμού» (widespread or systematic attack against any civilian population). Για τη διασάφηση των ενδεχόμενων ερμηνευτικών δυσχερειών που θα μπορούσαν να προκύψουν περιλήφθηκε στην παράγραφο 2 (α) και μία περαιτέρω πρόβλεψη, η οποία ορίζει την επίθεση εναντίον οποιουδήποτε αστικού πληθυσμού ως μια πορεία συμπεριφοράς (a course of conduct), που προϋποθέτει την πολλαπλή διάπραξη πράξεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας της παραγράφου 1 του άρθρου 7 και εκτελεί ή επεκτείνει την πολιτική (ενός

κράτους ή μιας οργάνωσης) για τη διάπραξη μιας τέτοιας επίθεσης. Η επιλογή της διαζευκτικής διατύπωσης «ευρείας ή συστηματικής επίθεσης» προκρίθηκε, λόγω του ότι μια συμπλεκτική διατύπωση θα απαιτούσε τη συνδρομή και των δύο στοιχείων και θα δυσχέραινε έτσι τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος. Εξάλλου, ο όρος “widespread” απαιτεί εγκληματική δραστηριότητα σε ευρεία κλίμακα και μεγάλο αριθμό θυμάτων, ενώ ο όρος “systematic” το μεθοδικό σχεδιασμό της επίθεσης που πλήττει τον αστικό πληθυσμό. Περαιτέρω, απαιτείται το λεγόμενο “policy element” της επίθεσης, το στοιχείο δηλαδή του σχεδιασμού και της διεύθυνσης της επίθεσης από το Κράτος ή την οργάνωση, στο πλαίσιο της εφαρμογής μιας συγκεκριμένης πολιτικής εναντίον του αστικού πληθυσμού που συνιστά το αντικείμενο της επίθεσης. Επιπλέον, δεν αρκούν μεμονωμένες πράξεις, αλλά πρέπει να υπάρχει μια πορεία συμπεριφοράς (a course of conduct) για την πολλαπλή διάπραξη έστω και μιας από τις εγκληματικές πράξεις εναντίον του αστικού πληθυσμού. Να σημειωθεί ότι η έννοια του αστικού πληθυσμού χρησιμοποιείται τόσο για να αποκλεισθούν επιθέσεις εναντίον ένοπλων ομάδων όσο και για να δοθεί έμφαση στη συλλογική φύση των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας.

Τέλος, απαιτείται ο κατηγορούμενος να γνώριζε (“with knowledge of the attack”, το λεγόμενο mens rea) ότι λαμβάνει χώρα μια επίθεση με τέτοιο χαρακτήρα, δεδομένου ότι θα ερχόταν σε ευθεία σύγκρουση με τους θεμελιώδεις δικαιικούς κανόνες να καταδικάζεται ένα άτομο, χωρίς καν να έχει τη σχετική γνώση. Διότι, ασφαλώς, μπορεί κάποιος να γνωρίζει ότι αφαιρεί μια ανθρώπινη ζωή, και αυτό είναι έγκλημα του κοινού ποινικού δικαίου, δε θα μπορούσε όμως να τιμωρηθεί για έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, αν δε γνώριζε ότι η πράξη του αυτή τελείται στο προαναφερόμενο πλαίσιο της επίθεσης.

Το άρθρο 7 του ΚατΔΠΔ περιλαμβάνει στην παράγραφο 1 τις επιμέρους πράξεις¹⁹ που συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, οι οποίες είναι οι εξής:

- Ανθρωποκτονία από πρόθεση.
- Εξόντωση.
- Υποδούλωση.
- Εκτόπιση ή βίαιη μεταφορά πληθυσμού.
- Φυλάκιση ή άλλη σοβαρή αποστέρηση της σωματικής ελευθερίας κατά παράβαση θεμελιωδών κανόνων του διεθνούς δικαίου
- Βασανιστήρια.
- Βιασμός, σεξουαλική δουλεία, εξαναγκασμός σε πορνεία, αναγκαστική εγκυμοσύνη, αναγκαστική στείρωση ή οποιαδήποτε άλλη μορφή σεξουαλικής βίας παρόμοιας βαρύτητας.

- Διωγμοί εναντίον οποιασδήποτε αναγνωρίσιμης ομάδας ή συλλογικής οντότητας για πολιτικούς, φυλετικούς, εθνικούς, εθνοτικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς λόγους ή λόγω φύλου ή για οποιουδήποτε άλλους λόγους που αναγνωρίζονται ως απαράδεκτοι σε οικουμενικό επίπεδο στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου.

- Βίαιη εξαφάνιση προσώπων.
- Το έγκλημα του φυλετικού διαχωρισμού (apartheid).
- Άλλες απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα που προκαλούν εσκεμμένα μεγάλο πόνο ή σοβαρή βλάβη της σωματικής ή πνευματικής ακεραιότητας του ατόμου.

Όπως τονίστηκε και ανωτέρω, ο κατάλογος των εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στο άρθρο 7 του ΚατΔΠΔ αποτελεί τόσο συστηματοποίηση όσο και εξέλιξη του προϋπάρχοντος δικαίου. Έτσι, η περιλήψη του φόνου, της εξόντωσης, της υποδούλωσης, της απέλασης, της παράνομης φυλάκισης, των σεξουαλικών εγκλημάτων και των βασανιστηρίων ήταν αναμενόμενη, δεδομένου ότι, ως επί το πλείστον,

τα εγκλήματα αυτά προβλέπονταν ήδη από την εποχή του Χάρτη της Νυρεμβέργης και ποινικοποιούνται σε διεθνές επίπεδο και σε μεταγενέστερα διεθνή κείμενα, όπως τα καταστατικά των δύο ad hoc διεθνών ποινικών δικαστηρίων. Εξέλιξη σημειώθηκε τόσο σε σχέση με τη διεύρυνση που παρέχεται όσον αφορά στην έννοια τους από το ΚατΔΠΔ όσο και σε σχέση με τη διεύρυνση του περιεχομένου τους. Στο πλαίσιο αυτό μεγαλύτερη σημασία παρουσιάζουν το έγκλημα των διωγμών, η βίαιη εξαφάνιση προσώπων, το έγκλημα του apartheid, καθώς και η πρόβλεψη των λοιπών απάνθρωπων πράξεων, έτσι ώστε να δίνεται μία πλήρης εικόνα των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, που διώκονται και τιμωρούνται σήμερα.

Τα εγκλήματα πολέμου [War crimes]

Οι παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ) αποτελούν εγκλήματα πολέμου. Το ΔΑΔ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αποσκοπεί αφενός στη θέσπιση περιορισμών όσον αφορά στον τρόπο διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων (είτε σε εσωτερικό είτε σε διεθνές επίπεδο) και αφετέρου στην προστασία ορισμένων κατηγοριών προσώπων που δε μετέχουν ευθέως στις ένοπλες συρράξεις, όπως οι άμαχοι, οι τραυματίες (hors de combat) και οι αιχμάλωτοι πολέμου.

Η ανάγκη να διέπονται οι πολεμικές επιχειρήσεις από συγκεκριμένους κανόνες έχει γίνει αντιληπτή από πολύ παλιά. Σε όλες τις φάσεις της ιστορικής εξέλιξης του διεθνούς δικαίου -από την ελληνική αρχαιότητα ήδη συναντάμε ρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στον «εξανθρωπισμό» του πολέμου, όσο αυτό ήταν δυνατόν, και στην προστασία των ατόμων που θα μπορούσαν να πληγούν από τη διεξαγωγή του.²⁰ Εντούτοις το γεγονός αυτό δεν εμπόδιζε τη διατύπωση αφορισμών όπως

¹⁹ Για τη σαφή έννοια των οποίων βλ. Κ. Χορτάτου, *Τα Ηνωμένα Έθνη και η ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου - Διεθνής δικαιοδοσία και το πρόβλημα της ατομικής ποινικής ευθύνης*, Αθήνα - Κομοτηνή 1999, σσ. 48 κ.εξ.

²⁰ Βλ. σχετικά Δ. Γάγγα, *Η διαχρονική αντιμετώπιση των εγκλημάτων πολέμου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1998.

το “inter armas silent leges” ή την κλασική ρήση του Clausewitz ότι “ο πόλεμος είναι μια πράξη δύναμης, προκειμένου να εξαναγκαστεί ο αντίπαλος να συμμορφωθεί στη θέλησή μας”. Μολονότι, συνεπώς, υπήρχε η συνειδητοποίηση της ανάγκης για την υποβολή του πολέμου σε κανόνες δικαίου, επικρατούσε η αντίληψη ότι στον πόλεμο όλα επιτρέπονται και υπεράνω όλων ετίθετο η νίκη, με κάθε μέσο.

Η αντίληψη αυτή άρχισε βαθμιαία να εξασθενεί, ιδίως κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, οπότε και άρχισε να διαμορφώνεται ένας νέος κλάδος του διεθνούς δικαίου, το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Σταθμό στη σχετική ιστορική του εξέλιξη, όπως προαναφέραμε, αποτέλεσαν οι Συνδιασκέψεις της Χάγης του 1899 και του 1907, με την υιοθέτηση πολυάριθμων συμβάσεων και διακηρύξεων για την ειρηνική επίλυση των διεθνών διαφορών. Ωστόσο, όπως φαίνεται από την κραυγαλέα παραβίαση των κανονισμών αυτών κατά τη διάρκεια και των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, η αντίληψη αυτή δεν είχε ακόμη εμπεδωθεί από τα Κράτη, τα οποία έθεταν το συμφέρον τους πάνω από οποιοδήποτε ανθρωπιστικές αρχές και εκτιμήσεις. Αποφασιστική ώθηση στον τομέα αυτό δόθηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τα αποκρουστικά εγκλήματα πολέμου που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκειά του. Ο Χάρτης της Νυρεμβέργης προέβλεπε την τιμωρία των εγκλημάτων πολέμου, βασιζόμενος στο προϋπάρχον εθιμικό και συμβατικό δίκαιο, όπως συστηματοποιήθηκε στη Χάγη, θεμελιώδης όμως υπήρξε η υιοθέτηση των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, που αποτελούν τη βάση του σύγχρονου Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου, όπως συμπληρώθηκαν από τα δύο Πρόσθετα σε αυτές Πρωτόκολλα του 1977.

Τα εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία και στη Ρουάντα κατά τη δεκαετία του '90 προκάλεσαν τη διεθνή κοινότητα και κατέστησαν επιτακτική την πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων για τους δράστες αυτών. Έτσι, περιλήφθηκαν στα καταστατικά των δύο ad hoc

διεθνών ποινικών δικαστηρίων προβλέψεις για τη δικαιοδοσία τους σε σχέση με τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου. Πρέπει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας εκδόθηκε το 1998 σχετικός νόμος (Ν.2665/98 ΦΕΚ Α'279/1998) για τη συνεργασία των ελληνικών αρχών με τα δύο αυτά διεθνή δικαστήρια.

Η διαπραγματέυση των εγκλημάτων πολέμου, που θα αποτελούσαν το περιεχόμενο του άρθρου 8 του ΚατΔΠΔ υπήρξε δυσχερής σε αρκετά σημεία, δεδομένου ότι παρουσιάστηκαν διαφωνίες ως προς ποια συγκεκριμένα εγκλήματα θα έπρεπε να περιληφθούν στη δικαιοδοσία του ΔΠΔ. Το άρθρο αυτό του ΚατΔΠΔ περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αφορούν τόσο στις διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις όσο και στις συγκρούσεις που δεν παρουσιάζουν διεθνή χαρακτήρα. Η εξομοίωση των τελευταίων με τις πρώτες θεωρήθηκε αναγκαία, δεδομένου ότι στο σύγχρονο κόσμο η πλειοψηφία των συγκρούσεων έχει εσωτερικό χαρακτήρα. Έτσι, στο άρθρο αυτό παρατίθεται ένας εξαντλητικός κατάλογος των εγκλημάτων πολέμου που διώκονται και τιμωρούνται από το ΔΠΔ, κωδικοποιώντας και συστηματοποιώντας με τον τρόπο αυτόν το προϋπάρχον εθιμικό και συμβατικό Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Έτσι, ενισχύθηκε αποφασιστικά η ποινική καταστολή των σοβαρότερων εγκλημάτων πολέμου σε διεθνές επίπεδο με τη θέσπιση ατομικής ποινικής ευθύνης των δραστών, ασχέτως εάν οι παραβιάσεις αυτές έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια διεθνούς ή μη διεθνούς ένοπλης σύγκρουσης.

• Εγκλήματα πολέμου που τελούνται στα πλαίσια ενόπλων συγκρούσεων διεθνούς χαρακτήρα

Τα εγκλήματα που καταγράφονται στο τμήμα αυτό του ΚατΔΠΔ έχουν την πηγή τους κατά βάση στην τέταρτη Σύμβαση της Χάγης του 1907, στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και στο Πρώτο Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του 1977.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 2 (α) του ΚατΔΠΑ, τιμωρούνται ως εγκλήματα πολέμου οι σοβαρές παραβιάσεις των συμβάσεων της Γενεύης του 1949 και, ειδικότερα, οι ακόλουθες πράξεις:

- Η αφαίρεση ζωής.
- Τα βασανιστήρια και η απάνθρωπη μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων και των βιολογικών πειραμάτων.
- Η εκ προθέσεως πρόκληση μεγάλου πόνου ή σοβαρής σωματικής βλάβης και βλάβης της υγείας.
- Η εκτεταμένη καταστροφή ή ιδιοποίηση της περιουσίας, που δε δικαιολογείται από στρατιωτική αναγκαιότητα και γίνεται παράνομα και καταχρηστικά.
- Ο εξαναγκασμός αιχμαλώτων πολέμου ή άλλων προστατευόμενων προσώπων να υπηρετήσουν στα στρατεύματα της εχθρικής δύναμης.
- Η εκ προθέσεως αποστέρηση ενός αιχμαλώτου πολέμου ή άλλου προστατευόμενου προσώπου από τα δικαιώματα μιας δίκαιης και κανονικής δίξης.
- Η παράνομη απέλαση, μεταφορά ή περιορισμός προσώπων.
- Η λήψη ομήρων.

Σύμφωνα εξάλλου με το στοιχείο β΄ της παραγράφου 2 του άρθρου 8 του ΚατΔΠΑ, εγκλήματα πολέμου συνιστούν και οι κατωτέρω πράξεις, τις οποίες αναφέρουμε συνοπτικά:

- Η επίθεση εναντίον αστικού πληθυσμού ή πολιτών που δε λαμβάνουν ευθέως μέρος στις εχθροπραξίες.
- Οι επιθέσεις εναντίον αστικών αντικειμένων, που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.
- Οι επιθέσεις εναντίον προσωπικού ή εγκαταστάσεων των Ηνωμένων Εθνών που βρίσκονται σε ειρηνευτική αποστολή.
- Επιθέσεις που μπορούν να προκαλέσουν απώλεια ζωής, ζημία στα αστικά αντικείμενα ή σοβαρή βλάβη στο φυσικό περιβάλλον, φανερά υπερβολική σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που επιδιώκουν.
- Η επίθεση ή ο βομβαρδισμός, με οποιαδήποτε μέσα, εναντίον πόλεων, χωριών και άλλων ανυπεράσπιστων χώρων που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.
- Η αφαίρεση ζωής ή ο τραυματισμός στρατιώτη που έχει παραδοθεί.
- Η αντικανονική χρήση της σημαίας ανακωχής, της σημαίας που φέρει τα χαρακτηριστικά της εχθρικής δύναμης ή των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και της σημαίας με τα διακριτικά εμβλήματα των Συμβάσεων της Γενεύης, που καταλήγει σε θάνατο ή σοβαρό τραυματισμό προσώπων.
- Η μεταφορά ή απέλαση πληθυσμού.
- Η επίθεση εναντίον κτηρίων που είναι αφιερωμένα στη θρησκεία, την εκπαίδευση, την τέχνη, την επιστήμη ή σε φιλανθρωπικούς σκοπούς, ιστορικών μνημείων, υπό τον όρο ότι δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.
- Η υποβολή ατόμων που ανήκουν στην αντίπαλη δύναμη σε ακρωτηριασμό ή σε ιατρικά ή επιστημονικά πειράματα, που δε γίνονται προς όφελός τους.
- Η «με δόλιο τρόπο» αφαίρεση της ζωής ή ο τραυματισμός ατόμων που ανήκουν στο εχθρικό έθνος ή στρατό.
- Η διακήρυξη ότι δε θα υπάρξει κανένα έλεος για τους ηττημένους.
- Η καταστροφή ή κατάσχεση της περιουσίας του εχθρού, εκτός αν αποτελεί επιτακτική αναγκαιότητα του πολέμου.

- Ο περιορισμός των δικαιωμάτων των υπηκόων της αντίπαλης δύναμης ενώπιον δικαστηρίου.
- Ο εξαναγκασμός των υπηκόων της εχθρικής πλευράς να λάβουν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον της πατρίδας τους.
- Η λεηλασία πόλης ή περιοχής, ακόμη και όταν κατακτάται με εισβολή.
- Η χρήση δηλητηρίου ή δηλητηριωδών όπλων.
- Η χρήση ασφυξιογόνων, δηλητηριωδών ή άλλων αερίων, καθώς και ανάλογων υγρών, υλικών ή συσκευών.
- Η χρήση εκρηκτικών σφαιρών.
- Η χρήση όπλων, βλημάτων και πολεμικών μεθόδων, που από τη φύση τους δημιουργούν περιττό πόνο κατά παράβαση των κανόνων του διεθνούς δικαίου.
- Η διάπραξη προσβολών εναντίον της προσωπικής αξιοπρέπειας, ειδικότερα η ταπεινωτική ή εξευτελιστική μεταχείριση.
- Η διάπραξη βιασμού, σεξουαλικής δουλείας, αναγκαστικής πορνείας, αναγκαστικής εγκυμοσύνης ή αναγκαστικής στέρωσης, καθώς και οποιαδήποτε άλλη μορφή σεξουαλικής βίας.
- Η χρησιμοποίηση πολιτών ως ασπίδα για να εξαιρεθούν περιοχές από τις πολεμικές επιχειρήσεις.
- Η εκ προθέσεως επίθεση εναντίον κτηρίων, υλικού, ιατρικών μονάδων και μεταφορικών μέσων ή προσωπικού που χρησιμοποιούν τα διακριτικά εμβλήματα των Συμβάσεων της Γενεύης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.
- Η χρησιμοποίηση της αποστέρησης της τροφής ως πολεμικό μέσο.
- Η στρατολόγηση παιδιών κάτω των δεκαπέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις.

• Εγκλήματα πολέμου που τελούνται στα πλαίσια μη διεθνούς ένοπλης σύγκρουσης

Πρόκειται, κατά βάση, για παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης, καθώς και του Δεύτερου Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου του 1977.

Σύμφωνα με το στοιχείο γ' της παραγράφου 2 του άρθρου 8 του ΚατΔΠΔ, στην περίπτωση ένοπλης σύρραξης μη διεθνούς χαρακτήρα, εγκλήματα πολέμου θεωρούνται οι σοβαρές παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης, ειδικότερα δε οποιαδήποτε από τις κατωτέρω πράξεις διαπράττεται εναντίον ατόμων που δε λαμβάνουν ενεργό μέρος στις εχθροπραξίες, συμπεριλαμβανομένων των μελών των ενόπλων δυνάμεων που έχουν καταθέσει τα όπλα τους ή έχουν τεθεί εκτός μάχης λόγω αρρώστιας, τραυματισμού, σύλληψης ή οποιασδήποτε άλλης αιτίας:

- Βία εναντίον της ζωής και του προσώπου, ειδικότερα ανθρωποκτονία οποιουδήποτε είδους, ακρωτηριασμός, σκληρή μεταχείριση και βασανιστήρια.

- Διάπραξη προσβολών εναντίον της προσωπικής αξιοπρέπειας, ειδικότερα ταπεινωτική και υποβαθμιστική μεταχείριση.

- Λήψη ομήρων.

- Έκδοση παράνομων καταδικαστικών αποφάσεων, καθώς και οι παράνομες εκτελέσεις.

Όπως ορίζεται εξάλλου στο στοιχείο δ' της παραγράφου 2 του άρθρου 8 του ΚατΔΠΔ, τα εγκλήματα που περιλαμβάνονται στο στοιχείο γ' εφαρμόζονται μόνο σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα και όχι σε άλλες περιπτώσεις εσωτερικών αναταραχών ή εντάσεων.

Στην κατηγορία εγκλημάτων του στοιχείου ε' του παραπάνω άρθρου επαναλαμβάνεται, τέλος, μεγάλο μέρος των εγκλημάτων του στοιχείου β', τα εγκλήματα που τελούνται

δηλαδή κατά τη διάρκεια διεθνών ένοπλων συγκρούσεων, τα οποία καταγράψαμε ανωτέρω, όπως: επιθέσεις εναντίον αμάχου πληθυσμού και αστικών κτηρίων, επιθέσεις εναντίον των Ηνωμένων Εθνών, επιθέσεις εναντίον ιστορικών μνημείων, νοσοκομείων και άλλων κτηρίων που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους, λεηλασίες, εγκλήματα σεξουαλικής βίας, στρατολόγηση παιδιών κάτω των δεκαπέντε ετών, καθώς και άλλες παραβιάσεις. Να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το στοιχείο στ' -όπως και με το στοιχείο γ'- τα εν λόγω εγκλήματα αναφέρονται μόνο σε συνθήκες ένοπλης σύγκρουσης μη διεθνούς χαρακτήρα και όχι σε εσωτερικές αναταραχές και εντάσεις. Απαιτείται επίσης να υπάρχει σύρραξη στο εσωτερικό ενός κράτους με παρατεταμένο χαρακτήρα (protracted armed conflicts), μεταξύ των κυβερνητικών αρχών και οργανωμένων ένοπλων ομάδων ή τέτοιων ομάδων μεταξύ τους. Εύλογη φαίνεται, πάντως, η ένσταση ότι δεν είναι λογικό να μη θεωρούνται εγκλήματα πολέμου οι ανωτέρω πράξεις, αν έχουν μικρή διάρκεια, και να αποκτούν αυτό το χαρακτήρα, αν διαρκούν περισσότερο.

Το έγκλημα της επίθεσης (aggression)

Οι προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας να καταλήξει σε ένα γενικά αποδεκτό ορισμό του εγκλήματος της επίθεσης, των παράνομων επιθετικών πολέμων με άλλα λόγια, σε συνδυασμό με την ατομική ποινική ευθύνη των δραστών είναι μακροχρόνιες. Όμως, τόσο κατά τη διάρκεια του Πρώτου όσο και κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, υπήρξε παραβίαση της θεμελιώδους αρχής περί ειρηνικής

επίλυσης των διεθνών διαφορών, με την παράνομη προσφυγή σε χρήση στρατιωτικής βίας. Εντούτοις μέχρι σήμερα δεν έχει υιοθετηθεί ένας κοινά αποδεκτός σχετικός ορισμός, και αυτό βέβαια για λόγους που έχουν να κάνουν κυρίως με τις σχετικές εξουσίες του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με το κεφάλαιο VII του Χάρτη των Η.Ε.²¹

Πάντως, για το ζήτημα του προσδιορισμού της έννοιας του εγκλήματος της επίθεσης, έχει διατυπωθεί ένας σχετικός ορισμός, ο οποίος βέβαια δεν κατέστη δυνατό να γίνει κοινά αποδεκτός από τη διεθνή κοινότητα, σε συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε με έκδοση σχετικού Ψηφίσματος το 1974: “Επίθεση θεωρείται η χρήση ένοπλης βίας από ένα κράτος εναντίον της κυριαρχίας, εδαφικής ακεραιότητας ή πολιτικής ανεξαρτησίας ενός άλλου κράτους ή άλλος τρόπος μη συνεπής με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών [...]”.²²

Σύμφωνα, λοιπόν, με την παράγραφο 2 του άρθρου 5 του ΚατΔΠΔ, το ΔΠΔ θα έχει δικαιοδοσία σε σχέση με το έγκλημα της επίθεσης, εφόσον υιοθετηθεί σχετική πρόβλεψη κατά τα άρθρα 121 και 123 του ΚατΔΠΔ, η οποία να καθορίζει τα στοιχεία του εγκλήματος και να θέτει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το ΔΠΔ θα ασκεί τη δικαιοδοσία αυτή. Η πρόβλεψη αυτή θα πρέπει να είναι σύμφωνη και με τις σχετικές διατάξεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ο καθορισμός επομένως του εγκλήματος της επίθεσης μεταποτίσθηκε σε ένα μελλοντικό -και ίσως αβέβαιο- γεγονός, την υιοθέτηση δηλαδή σχετικής πρόβλεψης σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 123 του καταστατικού.

²¹ Και αυτό, παρά τα κατά καιρούς καταδικαστικά ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε, που θεωρούν την επίθεση ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα εναντίον της ειρήνης και της ασφάλειας της ανθρωπότητας (!) Βλ. United Nations, General Assembly Res. 380 (V) 1950, στο Κ. Χορτάτου, *Τα Ηνωμένα Έθνη και η ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου - Διεθνής δικαιοδοσία και το πρόβλημα της ατομικής ποινικής ευθύνης*, Αθήνα - Κομοτηνή 1999, σελ. 59.

²² United Nations, General Assembly Res. 3314 (XXIX) 1974, βλ. σχετικά Δ. Γάργα, *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ένοπλων Συγκρούσεων*, Αθήνα 2000, σελ. 297.

Αντί επιλόγου

Η συμμόρφωση όλων των ελλήνων πολιτών -ένοπλων ή μη- στις διατάξεις του ΚατΑΠΑ, που παραθέσαμε παραπάνω, θεωρώ πως είναι κάτι το αυτονόητο. Ο δράστης συμπεριφοράς που θα αντιβαίνει στο περιεχόμενο των διατάξεων αυτών θα προσαχθεί ενώπιον των εθνικών ποινικών δικαστηρίων (των στρατιωτικών, αν έχει στρατιωτική ιδιότητα, και των κοινών ποινικών δικαστηρίων, σε αντίθετη περίπτωση²³), καθόσον υπέχει διεθνή ποινική ευθύνη σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, για να δικαστεί για τις πράξεις του αυτές. Πιστεύοντας όμως ότι οι ποινικές κυρώσεις κρίνονται πολλές φορές ανεπαρκείς από μόνες τους να βάλουν ένα τέλος στην τέλεση τέτοιων βαρύτερων εγκλημάτων, θεωρώ ότι η ευρύτερη

γνώση των παραπάνω κανόνων από το σύνολο του πληθυσμού, καθώς και η γενικότερη ανθρωπιστική παιδεία των πολιτών, μπορεί να επιφέρει συνακόλουθα και τη διαμόρφωση μιας κοινής ανθρωπιστικής κουλτούρας προς αποφυγή διάπραξης εγκλημάτων που αντιβαίνουν στο ανθρωπιστικό δίκαιο γενικότερα.²⁴

Έτσι, στο σημείο αυτό, αντί επιλόγου, θα παραθέσω λίγες σκέψεις του μεγάλου αγιογράφου και λογοτέχνη μας Φώτη Κόντογλου, όπως τις κατέγραψε το 1928, αντικρίζοντας τα ερείπια του κάστρου της Ακροναυπλίας και αναλογιζόμενος τους πολεμιστές και τους άρχοντες, Βυζαντινούς, Τούρκους και Βενετσιάνους, που κάποτε το διαφέντευαν, στο βιβλίο του *Ταξείδια* (εκδ. οίκος Αστήρ, Β' έκδοση 1977), αφήνοντας τον κάθε αναγνώστη να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα:

“...Πώς μπορεί να πιστέψει άνθρωπος πως μέσα σε τούτη τη βουβαμάρα πνίγηκε όλη εκείνη η βουή που μονάχα απ’ τη θύμησή της πάει ν’ ανοίξει το κεφάλι μου! Πως τούτο το τίποτα είναι όλο κι όλο ό,τι απόμεινε από κείνη τη λυσσασμένη μερμηγκιά, απ’ όλη εκείνη την ορμή και κείνα τα πάθια! Πως αυτό το ξερό αγκάθι είναι ο ακριβός καρπός που ’δωσε ο καταραμένος χερσότοπος που πατώ, ύστερ’ από τόσα κορμιά που τον κοπρίσανε! Όχι μέρες, όχι μήνες, όχι χρόνια, χιλιάδες χρόνια χτυπιόντανε εδώ χάμον οι πιο μοβόροι άνθρωποι της γης, θεριά κι ανθρώποι, και πέφτανε και λιώνανε και πάλε φνιτρώνανε απ’ το χόμα, ακατάλυτοι, γενεές γενεών. Πού ’ναι τα φτεροπόδαρα άτια που φρουμάζανε κατά τον ουρανό καπνό απ’ τα ρουθούνια τους! Όλα, άνθρωποι, άλογα, άρματα γινήκανε κορμητός. Και γιατί το λοιπόν τούτη η μάταιη αντάρα, οι πόνοι κ’ οι αβάσταχτες αγωνίες; Γιατί η άδικη ξόδεψη της νιότης, δίχως να κερδίζει τίποτα μήτε δικός μήτε οχρός;

Κουβεντιάζω με τη σκόνη δίχως να παίρνω απόκριση. Έτσι σώνονται οι αμαρτίες τ’ ανθρώπων. Δώ χάμον, κοιτώντας την πικρή μοίρα μας, καθαρίζεσαι απ’ την περηφάνια και από όλα τ’ άλλα κακά πάθια και γίνεσαι χριστιανός. Όσο αγανακτισμένος να ’σαι με τον όμοιό σου, όσο αδικημένος από φίλους που σ’ αρνηστήκανε και βαριοκαρδισμένους μ’ σύλους τους ζωντανούς, τα σωθικά σου μαλακώνουνε και τους δίνεις συχώρηση. Μηδέ για τους κακούς μπορείς να κρατήσεις αμάχη πλιά, μηδέ κάνε τους αντρειούς να θαμάξεις για την παλληκαριά τους. Για ολονούς, μονάχα ένα δάκρυο συμπονετικό στάζει απ’ το μάτι σου. Ας είσαι ο πιο τιποτένιος, ο πιο παραπεταμένος άνθρωπος. Όσο χαίρεσαι το λαμπερό φως τ’ απάνου κόσμου, θέλεις να κλάψεις για κείνους που το στερηθήκανε για πάντα, για τους πλούσιους και για τους δυνατούς της γης, που κείτονται ανήμποροι στα ποδάρια σου. Τούτη την ώρα εσύ είσαι ο πλούσιος κι ο δυνατός της γης. Οι αφεντάδες και οι ρηγάδες είναι πλιά ένας ίσκιος τ’ ίσκιου, πιο σβησμένος κι απ’ το θολό όνειρο που βλέπει κείνο κεί το σκυλί οπού κοιμάται στο δροσό, κατ’ απ’ το κάστρο [...].”

²³ Σχετικά με τη δικαιοδοσία των στρατιωτικών δικαστηρίων και γενικότερα τις προβλέψεις του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, βλ. Ε. Γιαρένη, *Σημειώσεις Στρατιωτικού Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα 2002.

²⁴ Βλ. σχετικά και στην Έκθεση της 26^{ης} Διεθνούς Διασκέψεως του Ερυθρού Σταυρού και της Ερυθράς Ημισελήνου, “Report on the follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims”, Γενεύη, 3-7 Δεκεμβρίου 1995, στο *International Review of the Red Cross*, no. 311, σσ. 194-222.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ⇒ Γάγγα Δ., *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων*, εκδ. «Σιδέρη», Αθήνα 2000.
- ⇒ Γάγγα Δ., *Η διαχρονική αντιμετώπιση των εγκλημάτων πολέμου*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1998.
- ⇒ Γιαρένη Ε., *Σημειώσεις Στρατιωτικού Ποινικού Δικαίου*, εκδ. «Δίκαιο & Οικονομία» Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2002.
- ⇒ Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού, Ενημερωτική έκδοση της I.C.R.C, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Απαντήσεις στις ερωτήσεις σας*, σε μετάφραση Δ/σης Διεθνών Σχέσεων Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, εκδ. «Αντ. Ν. Σάκκουλα», Φεβρουάριος 2000.
- ⇒ Μιχαλοπούλου Ελ., «Ηνωμένα Έθνη-Ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου-Διάσκεψη Ρώμης», νομικό περιοδικό *Υπεράσπιση*, 1998.
- ⇒ Οικονομίδη Κ.Π., *Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής*, εκδ. «Αντ. Ν. Σάκκουλα» Αθήνα-Κομοτηνή 1999.
- ⇒ Σβολόπουλου Κ., *Η οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας - Ιστορική Επισκόπηση*, «Εκδόσεις Σάκκουλα», Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1996
- ⇒ ΥΠΕΘΑ/Δ/νση Στρατιωτικής Δικαιοσύνης, Κ. Γώγου-Δ. Ζαφειρόπουλου-Α. Ντινόπουλου, *Εγχειρίδιο Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου*, 1996.
- ⇒ Φαρσεδάκη Ι., «Η σχέση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου με τα εθνικά δικαστήρια», νομικό περιοδικό *Ποινική Δικαιοσύνη* 2002.
- ⇒ Χατζηκωνσταντίνου Κ., *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, εκδ. «Σιδέρη», Αθήνα 1999.
- ⇒ Χορτάτου Κ., *Τα Ηνωμένα Έθνη και η ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου - Διεθνής δικαιοδοσία και το πρόβλημα της ατομικής ποινικής ευθύνης*, εκδ. «Αντ. Ν. Σάκκουλα», Αθήνα-Κομοτηνή 1999.
- ⇒ Fleck D.(ed), *The Handbook of Humanitarian Law in armed conflicts*, Oxford University Press, 1995.
- ⇒ Kalshoven F., “State responsibility for warlike acts of the armed forces”, *International and Comparative Law Quarterly* 40, 1991, σσ. 827-858.
- ⇒ “Report on the follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims”, Γενεύη, 3-7 Δεκεμβρίου 1995, στην έκδοση της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού *International Review of the Red Cross*, no 311, σσ. 194-222.
- ⇒ Verri P., *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, ICRC, Geneva 1992.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- @ www.un.org/icc.
- @ www.lawnet (άρθρο Ι.ΠΡΕΖΑ), όπου περιέχονται πληροφορίες σχετικά με την ίδρυση του ΔΠΔ.
- @ www.icrc.org, όπου περιλαμβάνονται πληροφορίες σχετικά με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.